

Попихач Д. К.,
здобувач Національної академії
Служби безпеки України
ORCID ID: 0009-0007-6588-7764

Науковий керівник:
Шилін М. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри № 1 Національної академії
Служби безпеки України

DOI: <https://orcid.org/0009-0007-6588-7764.2021.1-2/201-215>

УДК: 343+351.74.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ШПИГУНСТВА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблемних питань оперативно-розшукової характеристики шпигунства.

Метою статті є здійснення аналізу доктринальних підходів до визначення поняття, змісту та структурних елементів оперативно-розшукової характеристики шпигунства та формулювання авторського визначення поняття оперативно-розшукової характеристики шпигунства, розкриття її змісту структурні елементи цієї характеристики.

У статті обґрунтовується, що оперативно-розшукова характеристика шпигунства є важливою складовою його оперативно-розшукового документування.

Значення оперативно-розшукової характеристики шпигунства полягає у створенні певної інформаційної моделі, за допомогою якої оперативні працівники мають можливість отримувати знання про фактичні дані, які підлягають оперативно-розшуковому документуванню в ході проведення відповідних оперативно-розшукових заходів.

Досліджуючи генезис терміну «оперативно-розшукова характеристика злочинів» у статті робиться висновок, що цей термін походить від терміну «криміналістична характеристика злочину».

Наголошується, що особливість оперативно-розшукової характеристики злочинів обумовлена специфікою мети та завдань ОРД, вирішення яких забезпечується використанням відповідних сил, форм, методів та засобів.

Доводиться, що оперативно-розшукову характеристику шпигунства можна розглядати як: 1) процес пізнання істотних ознак (властивостей, характерних рис, відмітних особливостей) злочинів та фіксації його результатів; 2) результат пізнання – систематизовану сукупність (систему) відомостей про істотні ознаки (властивості, характерні риси, відмітні особливості) злочинів та взаємозв'язки між елементами такої системи; 3) сукупність методів (прийомів) виявлення та визначення ще невідомих відомостей про істотні ознаки (властивості, характерні риси, відмітні особливості) злочинів на основі наявних відомостей про них.

Сформульовано поняття оперативно-розшукової характеристики шпигунства як узагальненої інформаційної моделі, що являє собою докладний систематизований опис типових оперативно-розшукових значущих ознак шпигунства, яка є необхідною для пошуку фіксації фактичних даних про шпигунство і має важливе значення для його виявлення й оперативно-розшукового документування.

Доводиться, що оперативно-розшукова характеристика шпигунства включає в себе такі основні структурні елементи: предмет безпосереднього злочинного посягання, спосіб вчинення шпигунства, типові сліди та відомості про особу злочинця.

Ключові слова: оперативно-розшукова характеристика, шпигунство, оперативний пошук, фіксація, пізнання, фактичні дані, оперативно-розшукове документування.

Постановка проблеми. Важливою складовою оперативно-розшукового документування шпигунства є його оперативно-розшукова характеристика. Значення оперативно-розшукової характеристики шпигунства полягає у створенні певної інформаційної моделі, за допомогою якої оперативні працівники мають можливість отримувати знання про фактичні дані, які підлягають оперативно-розшуковому документуванню в ході проведення відповідних оперативно-розшукових заходів. У зв'язку з цим, зважаючи на різноманіття доктринальних підходів в теорії оперативно-розшукової діяльності до питання про поняття, сутність та структуру оперативно-розшукової характеристики, що негативно впливає на оперативно-розшукову практику, подальша науково розробка проблемних питань поняття, сутності та структури оперативно-розшукової характеристики є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання оперативно-розшукової характеристики злочинів досліджувалися у працях вітчизняних фахівців в галузі оперативно-розшукової діяльності, зокрема: К. В. Антонова, Б. І. Бараненка, В. Д. Берназа, В. І. Василичука, В. М. Гребенюка, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Е. Ф. Іскендерова, І. П. Козаченка, О. І. Козаченка, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Ю. О. Найд'юн, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Оргинського, М. М. Перепелиці, О. О. Подобного, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, Д. Б. Сергєєвої, І. В. Слюсарчука, О. П. Снігерьова, О. О. Сухачова, І. О. Сухачової, О. Ю. Татарова, А. М. Черняка, С. С. Чернявського, В. П. Шеломенцева, М. О. Шиліна, М. Є. Шумили, Л. І. Щербини та інших.

Метою статті є здійснення аналізу доктринальних підходів до визначення поняття, змісту та структурних елементів оперативно-розшукової характеристики шпигунства та сформулювати авторське визначення поняття оперативно-розшукової характеристики шпигунства, розкрити її зміст через структурні елементи цієї характеристики.

Виклад основного матеріалу. В структурі оперативно-розшукової діяльності¹ науково-практична категорія оперативно-розшукова характеристика відіграє важливе значення для розуміння оперативними працівниками тих елементів шпигунства та фактичних даних, що з ними пов'язані, які підлягають оперативно-розшуковому документуванню в ході проведення відповідних оперативно-розшукових заходів.

Розкриваючи питання оперативно-розшукової характеристики шпигунства, передусім треба визначитися у розумінні поняття «оперативно-розшукова характеристика злочинів» та в його сутності і структурі, оскільки ця фундаментальна категорія теорії ОРД є дискусійною як серед фахівців у сфері ОРД, так і серед криміналістів. Дискусії серед криміналістів точаться щодо співвідношення криміналістичної характеристики злочинів й оперативно-розшукової характеристики злочинів. Окремі криміналісти взагалі заперечують доцільність існування такої наукової категорії як оперативно-розшукова характеристика злочинів, вважаючи, що оперативно-розшукова характеристика злочинів поглинається криміналістичною характеристикою злочинів, тому оперативно-розшукова характеристика злочинів є, на їх думку, штучною категорією в науці, яка не має практичного значення².

¹ М. А. Погорецький, Структура оперативно-розшукової діяльності: філософсько-правовий аналіз (2004) 2 (2) *Державна безпека України*: наук.-практ. зб. НАН України і СБ України 43–49; М. А. Погорецький, Поняття «діяльність» та його значення для теорії ОРД (2004) 3 (38) *Вісник Акад. правових наук України* 202–213.

² В. К. Лисиченко, Криміналістична характеристика й оперативно-розшукова характеристика: проблеми

Дослідження генезису терміну «оперативно-розшукова характеристика злочинів» дозволяє зробити висновок, цей термін походить від терміну «криміналістична характеристика злочину». Слід зазначити, що в теорії криміналістики як саме поняття криміналістичної характеристики злочину, так і його сутність та структурні елементи є дискусійними. Не вдаючись до докладного аналізу цих дискусійних питань, оскільки вони лежать за межами нашого предмету дослідження, зазначимо, що більшістю криміналістів під криміналістичною характеристикою злочину розуміють систему відомостей про криміналістично значимі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування¹.

Основними структурними елементами криміналістичної характеристики злочину більшість криміналістів вважають такі: предмет безпосереднього злочинного посягання; спосіб вчинення зло-

чину; типова «слідова картина»; особа злочинця².

Проблемні питання поняття та структурних елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів досліджуються в наукових працях, присвячених протидії злочинам засобами оперативно-розшукової діяльності із застосуванням відповідних форм та методів оперативно-розшукової діяльності. Зважаючи на те, що такі роботи становлять державну таємницю, наукові проблемні питання, пов'язані з оперативно-розшуковою характеристикою злочинів та її структурними елементами, як правило, друкуються у наукових джерелах з обмеженим доступом і не є предметом широких наукових дискусій. Водночас у відкритому доступі також є роботи, присвячені проблемним питанням оперативно-розшукової характеристики злочинів³. Тому в ході викладення результатів нашого дослідження ми будемо оперувати науковими категоріями з відкритих джерел.

співвідношення (2007) 8 *Державна безпека України* 85–94.

¹ В А Журавель, Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія (Харків, Апостіль, 2012) 302; М А Погорєцький, О О Вакулик, Д Б Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навчальний посібник (Київ, Дакор, 2014) 176; М А Погорєцький, О В Бишевець, Д Б Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 536; М А Погорєцький, С С Чернявський, Д Б Сергєєва, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 176; М А Погорєцький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 226.

² М А Погорєцький, О О Вакулик, Д Б Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навчальний посібник (Київ, Дакор, 2014) 176; М А Погорєцький, О В Бишевець, Д Б Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 536; М А Погорєцький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 226; М А Погорєцький, С С Чернявський, Д Б Сергєєва, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 176.

³ К В Антонов, Особливості оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів (2003) 3 *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ* 3–14; М О Брильов, Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг (2015) 4 (59) *Право і безпека* 71–77; В І Василюк, В В Коряк, В Р Сливенко, Теоретичні засади оперативно-розшукової характеристики злочинів у бюджетній сфері (2013) 2 *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 137–146; С О Колб, Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні (2015) 32 (3) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Прав* 71–77; М А Погорєцький, В П Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів та її значення для теорії і практики контррозвідувальної діяльності (2010) 32 *Науковий вісник Нац. акад. Служби безпеки України* 12–21; М Погорєцький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів (поняття). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 600–603; М Погорєцький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів (сутність). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 603–605; О М Томков, Особа злочинця як елемент оперативно-розшукової характеристики незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю (2020) 44 *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* 153–156.

У контексті розробки понятійного апарату теорії ОРД, як слушно зазначають фахівці, важливого значення набуває визначення поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів як однієї з основоположних категорій ОРД, що дозволяє зрозуміти як саму сутність певного злочину з точки зору теорії та практики ОРД, так і постійно розробляти й удосконалювати в теорії ОРД наявні оперативно-розшукові заходи його виявлення, попередження і розкриття, а також методики їх ефективного застосування в правозастосовній діяльності, а на практиці – обирати ефективні шляхи їх використання відповідного оперативно-розшукового заходу до певної оперативної ситуації¹.

Особливість оперативно-розшукової характеристики злочинів обумовлена специфікою мети та завдань ОРД, вирішення яких забезпечується використанням відповідних сил, форм, методів та засобів².

Характеристика злочинів у теорії ОРД, слушно зазначають вчені, повинна розглядатися саме з позиції предмета цієї науки, а також з позиції ефективного вирішення завдань ОРД, тому таку характеристику слід визначити як оперативно-розшукову.

Характеристику (опис) злочинів (як явищ, об'єктів реальної дійсності) можна розглядати як: 1) процес пізнання істотних ознак (властивостей, характерних рис, відмітних особливостей) злочинів та фіксації його результатів; 2) результат пізнання – систематизова-

ну сукупність (систему) відомостей про істотні ознаки (властивості, характерні риси, відмітні особливості) злочинів та взаємозв'язки між елементами такої системи; 3) сукупність методів (приймів) виявлення та визначення ще невідомих відомостей про істотні ознаки (властивості, характерні риси, відмітні особливості) злочинів на основі наявних відомостей про них.

Результати порівняльного аналізу наведених визначень характеристики злочинів у теорії ОРД свідчить про те, що ця характеристика розглядається науковцями саме як результат пізнання істотних ознак злочину.

Оперативно-розшукова характеристика злочинів більшістю вчених визначається як система відомостей про оперативно значимі ознаки злочинів певного виду, що забезпечує уявлення про їх типові риси та особливості як об'єктів пошуку і фіксації при здійсненні ОРД, пошукові ознаки елементів складу цих злочинів, типові джерела отримання інформації про ці злочини, особливості фіксації фактичних даних про них, а також як інформаційна основа, що сприяє вибору найбільш ефективних сил, методів та засобів ОРД для здійснення пошуку і фіксації фактичних даних про злочини цього виду й розробленню науково-обґрунтованих рекомендацій з пошуку та фіксації фактичних даних про ці злочини³.

Водночас оперативно-розшукову характеристику злочинів розглядають також і як процес пізнання уповноваже-

¹ М Погорецький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів (поняття). *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 600–603.

² М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576; М А Погорецький, Оперативно-розшукова діяльність: правові основи (структурно-логічні схеми): навч. посіб. / Ю М Грошевий (Харків, РВФ Арсіс, 2003) 192; М А Погорецький, Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності (2004) 70 *Проблеми законності* 95–103; М А Погорецький, Методи пізнання в теорії оперативно-розшукової діяльності (2007) 1 *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ* 70–79; М А Погорецький, Засоби пізнання злочину в оперативно-розшуковій діяльності і в кримінальному процесі (2007) 1 *Вісн. Акад. прокуратури України* 77–82; М А Погорецький, 1 Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у Ч. 2 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е О Дідоренка, 2008) 216.

³ М Погорецький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів (поняття). *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 600–603.

ними оперативними працівниками оперативно значимих ознак злочинів та фіксації його результатів, і як сукупність методів (прийомів) аналітичного пошуку з виявлення та визначення ще невідомих відомостей про оперативно значимі ознаки злочинів на основі наявних відомостей про них¹.

Оперативно-розшукове пізнання – це діяльність службових осіб ОРД, яка здійснюється за загальними законами гносеології відповідно до мети й завдань ОРД у спосіб і формах, визначених законом та відомчими нормативно-правовими актами, шляхом проведення передбачених чи таких, що не заперечуються законодавством, гласних і негласних оперативно-розшукових заходів для отримання даних про ознаки злочину, осіб, які замишляють, готують, вчиняють чи вчинили злочин, або про обставини та осіб, які мають до нього відношення і можуть сприяти його розкриттю.

Оперативно-розшукове пізнання є різновидом соціального пізнання в результаті якого уповноважений суб'єкт ОРД одержує специфічний тип соціального знання, що обумовлюється об'єктом (предметом) пізнання й оперативно-розшуковими засобами його оволодіння.

Оперативно-розшукове пізнання здійснюється згідно з метою та завданнями ОРД за загальними законами гносеології й у своїй сутності та кінцевому результаті має бути завжди відбиттям дійсності. Специфікою оперативно-розшукового пізнання є те, що воно здійснюється в більшості випадків негласно із застосуванням спеціальних форм, які впливають і на специфіку застосування пізнавальних методів в ОРД.

Оперативно-розшукове пізнання, як і будь-яке інше соціальне пізнання, і як соціальна специфічна діяльність

включає в себе: об'єкт пізнання, мету та завдання пізнання, суб'єкта пізнання, засоби пізнання, результат пізнання.

Оперативно-розшукове пізнання проявляється в активній діяльності оперативного працівника по добуванню оперативно-розшукової інформації про обставини злочину (фактичні дані), в тому числі й відбитої (матеріалізованої) у відповідних матеріалах ОРД.

При здійсненні та дослідженні оперативно-розшукового пізнання, слід виходити з того, що злочин, як і будь-яка інша діяльність, з системної точки зору, може бути представлений як сукупність її суб'єкта та об'єкта, відповідних дій і використовуваних при цьому засобів, мети й досягнутого результату, причинних зв'язків вчинених дій і їхніх наслідків, деяких факторів зовнішнього середовища, що сприяють чи ускладнюють вчинення протиправного діяння. Ця динамічна система відповідно до законів діалектики здатна відбиватися у навколишньому середовищі. Відбиток злочинної події в неживій природі вважається елементарною формою відбиття. У свідомості людини – вищою й фактично являє собою сукупність уявних образів явища, що може бути використано в оперативно-розшуковому пізнанні.

Оперативно-розшукове пізнання здійснюється з урахуванням досвіду пізнання, напрацьованого в результаті оперативно-розшукової практики, його форм, методів і логічних правил пізнання явищ об'єктивної дійсності та набутого конкретним суб'єктом пізнання. В ході оперативно-розшукового пізнання виявляються справжні причини, властивості, зв'язки, закономірності події злочину як явища. Таке пізнання є раціональним і системним, але його системність як необхідність приводити знання у визначені

¹ М А Погорецький, Сутність оперативно-розшукового пізнання (2003) 1 *Вісник Акад. правових наук України* 176–184; М А Погорецький, Об'єкт і предмет пізнання теорії оперативно-розшукової діяльності (2003) 58 *Проблеми законності* 146–156; М А Погорецький, Щодо форм пізнання теорії оперативно-розшукової діяльності (2003) 59 *Проблеми законності* 140–147; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 189–237; М Погорецький, В Шеломенцев, Пошукові ознаки об'єктів оперативного пошуку: поняття та сутність (2010) 4 (16) *Вісник Акад. управління МВС* 114–121.

ний порядок на основі логічного взаємозв'язку понять, суджень обумовлюється його об'єктом та його межами.

Оперативно-розшукове пізнання відрізняється від звичайного (буденного) та наукового пізнання. Воно здійснюється: для виконання завдань, що стоять перед ОРД; за допомогою специфічних сил, заходів, засобів і методів, що властиві лише ОРД; для встановлення наявності чи відсутності фактів і обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження; у межах і за умов, характерних лише для відповідної оперативно-розшукової справи¹.

Оперативно-розшукове пізнання відіграє важливу роль для кримінально-процесуального пізнання, оскільки забезпечує відповідні передумови для швидкого та повного розкриття злочину засобами кримінального процесу. Це передбачає отримання даних про очевидців злочину, про місцезнаходження документів і предметів, що були знаряддям злочину, зберігши на собі його сліди, були об'єктами злочинних дій, а також грошей, інших цінностей, нажитих злочинним шляхом, і всіх інших предметів, які були засобами виявлення злочину, встановлення обставин його скоєння і виявлення винних.

Не дивлячись на схожість об'єктів пізнання в кримінальному процесі й ОРД, між ними є суттєва різниця. Об'єктом пізнання в кримінальному процесі є обставини, що характеризують конкретний злочин і підлягають доказуванню відповідно до вимог закону.

Об'єкт оперативно-розшукового пізнання значно ширше. Таким об'єктом пізнання є інформація про ознаки та обставини не лише конкретного злочину на стадіях його приготування, підготовки та вчинення, а й імовірних злочинів,

виходячи з аналізу та оцінки оперативної обстановки на конкретних ділянках (об'єктах, напрямках) оперативно-розшукового забезпечення, що дозволяє ставити питання про існування загального (родового) об'єкту оперативно-розшукового пізнання, яким є оперативна обстановка, та спеціальних (видових) об'єктів, одним з яких є конкретний злочин та обставини, що з ним пов'язані².

У широкому розумінні засобами пізнання в ОРД є і оперативно-розшукова інформація, яка міститься в матеріалах ОРД, і самі матеріали ОРД як форма і носій цієї інформації, і оперативно-розшукові заходи, за допомогою яких отримується така інформація, а також всі інші явища та предмети, які слугують досягненню мети ОРД та отриманню її результатів, що не заборонені законом і за допомогою яких може бути пізнаний об'єкт та предмет ОРД.

Положення гносеології у єдності з загальнонауковими та спеціальними методами пізнання складають інструментарій пізнання в ОРД, що являє собою взаємодію суб'єкта, який пізнає, з об'єктом, що пізнається. Позитивний результат пізнавальної діяльності в ОРД визначається не лише соціальною позицією і компетентністю його суб'єктів, а й тим, які засоби пізнання застосовуються при цьому. Тому для визначення засобів пізнання в ОРД важливим є усвідомлення загальнонаукового поняття засобу.

Засіб – спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб, прийом.

Специфіка засобів пізнання в ОРД полягає в тому, що їм в переважній більшості притаманна конспіративність, конфіденційність і відсутність жорстких форм.

Засобами пізнання ОРД є оперативно-розшукова інформація, що міститься

¹ М А Погорецький, Сутність оперативно-розшукового пізнання (2003) 1 *Вісник Акад. правових наук України* 176–184; М А Погорецький, Оперативно-розшукове пізнання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 620–623.

² М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 189–208; М А Погорецький, Оперативно-розшукове пізнання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 620–623.

в матеріалах ОРД, самі матеріали ОРД як форма і носій цієї інформації, оперативно-розшукові заходи, за допомогою яких отримується така інформація, а також всі інші явища й предмети, які слугують досягненню мети ОРД й отриманню її результатів, що незаборонені законом і за допомогою яких може бути пізнаний об'єкт ОРД¹.

Оперативно-розшукова інформація – це отримані гласно чи негласно відповідно до мети та завдань ОРД оперативно-розшуковими підрозділами з будь-яких джерел, що не заборонені законом, та у визначеному ним порядку відомості (дані)².

Результатом оперативно-розшуково-го пізнання є знання – оперативна інформація, яка матеріалізована в матеріалах ОРД. Такі знання можуть бути як імовірними, так і достовірними³.

У змісті оперативно-розшукової характеристики злочинів такі її елементи, як відомості про: вид злочину та його суспільну небезпечність; предмет злочинного посягання та його пошукові ознаки; середовище вчинення злочину, особливості слідоутворення у ньому та специфіку фіксації слідів; способи готування до злочину та їх пошукові ознаки; способи вчинення злочину, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації злочинних дій; способи приховання слідів злочину (маскування злочинних дій) та їх пошукові ознаки; типові знаряддя (засоби) вчинення злочинів та їх пошукові ознаки; типові обставини вчинення злочинів: місце, час, обстановка; сліди злочинів, їх пошукові ознаки та специ-

фіку фіксації; типові джерела інформації про злочини даного виду; особу злочинця та його пошукові ознаки (зовнішні ознаки, психологічний портрет, особливості поведінки при готуванні, вчиненні злочину, а також після його вчинення тощо), типову мотивацію злочинної поведінки, чинники, що мали вплив на формування злочинної мети; склад та схема взаємозв'язків у злочинній групі; розподіл ролей між співучасниками тощо; потерпілу сторону (ознаки віктимності, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки тощо); типові наслідки злочинів (матеріальна та моральна шкода, заподіяні злочином; зміни, викликані злочином у матеріальній обстановці тощо).

Для кожного окремого виду злочину зміст оперативно-розшукової характеристики може бути більш повним або скороченим. Кожний з елементів системи оперативно-розшукової характеристики злочинів пов'язаний з іншими елементами прямо чи опосередковано, а також може взаємовпливати один на одного. Залежно від вирішення конкретного завдання ОРД, аналіз таких зв'язків може охоплювати різну кількість елементів характеристики (наприклад, зв'язок між особами, причетними до вчинення злочину, способом його вчинення та приховання, певними знаряддями злочину тощо).

Зв'язки між елементами оперативно-розшукової характеристики злочинів можуть бути як вірогідними, так і ймовірними⁴. При вірогідному зв'язку за наявності певних властивостей одних елементів характеристики можна вважати вірогід-

¹ М А Погорєцький, Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності (2004) 9 *Питання боротьби зі злочинністю* 137–149; М А Погорєцький, Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 279–282.

² М А Погорєцький, Оперативно-розшукова інформація: до визначення поняття (2007) 36 *Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ* 13–19; М А Погорєцький, Оперативно-розшукова інформація. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 570–572.

³ М А Погорєцький, Оперативно-розшукове пізнання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 620–623; М А Погорєцький, Імовірність і вірогідність у кримінально-процесуальному пізнанні на досудовому слідстві (2003) 2 *Держава та регіони. Серія: Право* 25–31.

⁴ М А Погорєцький, Імовірність і вірогідність: філософсько-правовий аспект (2004) 20 *Наук. вісник Нац. акад. Служби безпеки України* 81–88; М А Погорєцький, Імовірність і вірогідність у кримінально-процесу-

ними властивості, що належать до іншого елемента характеристики, при ймовірному зв'язку – встановлюється лише більший або менший ступінь ймовірності існування властивостей певного елемента характеристики за наявності конкретних властивостей інших елементів.

Елементи оперативно-розшукової характеристики злочину перебувають у певному співвідношенні з оперативно-розшуковими заходами перелік яких визначається відомчими нормативно-правовими актами, а їх класифікація розкривається в наукових працях фахівців у галузі ОРД¹. Це співвідношення й обумовлює тактичний аспект оперативно-розшукової характеристики злочинів. Аналіз елементів даної характеристики дозволяє уповноваженому суб'єктові ОРД у конкретній оперативній обстановці правильно визначити необхідні оперативно-розшукові заходи та їх мету, обрати оптимальні для даної обстановки оперативно-розшукові сили, методи і засоби, а також застосувати найбільш ефективні тактичні прийоми².

На наш погляд, найбільш продуктивно розглядати структуру оперативно-розшукової характеристики злочинів через такі її структурні елементи: предмет безпосереднього злочинного посягання; спосіб вчинення злочину шпигунства; типова «слідова картина»; особа злочинця.

У структурі криміналістичної характеристики злочину предмет злочинного посягання відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що

має організаційне й тактичне значення для виявлення та розкриття відповідного злочину. Дослідження цього елемента вимагає, насамперед, з'ясування сутності понять «об'єкт»³.

Безпосереднім предметом злочинного посягання⁴ при вчиненні шпигунства є відомості, що становлять державну таємницю, які матеріалізовані у відповідному документі чи виробі. При цьому немає значення, передаються, наприклад, оригінали (першоджерела) документів, їх копії чи тільки відомості про них.

Відомості, що становлять державну таємницю – це інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України і які рішенням державних експертів з питань таємниць визнано державною таємницею та включено до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ)⁵. З моменту опублікування вказаного Зводу (змін до нього) ці відомості підлягають охороні з боку держави як такі, що становлять державну таємницю.

Зовнішньою (матеріальною) ознакою віднесення документа, виробу або іншого матеріального носія інформації до предметів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, є наданий йому гриф секретності – реквізит матеріального носія таємної інформації («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно»). Строк, протягом якого

альному пізнанні на досудовому слідстві (2003) 2 *Держава та регіони. Серія Право* 25–31.

¹ М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, РВВ НА СБУ, 2004) 87–89; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 189–237.

² М Погорецький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукова характеристика злочинів (сутність). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 603–605.

³ М А Погорецький, Об'єкт оперативно-розшукової діяльності: методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах (2004) 3 (1) *Вісник Лузанської акад. МВС ім. 10-ти річчя незалежності України* 93–102; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 189–237.

⁴ М А Погорецький, О В Бишевец, Д Б Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 26–27.

⁵ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ СБУ № 383 від 23.12.2020. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>> дата звернення 15.03.2021.

діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановлюється Державним експертом з питань таємниць, але не може перевищувати для зазначених видів інформації відповідно 30, 10 і 5 років. Проте після закінчення зазначеного строку його може бути продовжено.

Конкретні види інформації, яка належить до державної таємниці, перелічені у Законі України «Про державну таємницю»¹. Ними є інформація: 1) у сфері оборони; 2) у сфері економіки, науки і техніки; 3) у сфері зовнішніх відносин; 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку.

Конкретні відомості можуть бути віднесені до державної таємниці за ступенями секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно» лише за умови, що вони належать до зазначених чотирьох категорій і їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України.

Не належить до державної таємниці інформація: про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян; про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення; про факти порушень прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, не може бути засекречена. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній

організації або їх представникам такої інформації не може кваліфікуватися як шпигунство.

Відомості у різних сферах, які визнані державною таємницею, конкретизовані у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю. Питання про те, чи становлять ті або інші відомості державну таємницю, у кожному кримінальному провадженні має вирішуватися на підставі висновку експерта

Спосіб вчинення злочину² як елемент оперативно-розшукової характеристики розглядається в широкому розумінні, не лише як спосіб вчинення, але й як спосіб готування до шпигунства і його приховування. Такий підхід не порушує сенсу його кримінально-правового трактування та вводить в нього елементи, що у своїй сукупності найбільш повно відображають механізм злочину. Так, спосіб вчинення злочину характеризує безпосередньо порядок реалізації злочинного умислу особи, а спосіб приховування характеризує дії особи із забезпечення таємності відповідного злочину та попередження його викриття, і як результат, притягнення злочинця до кримінальної відповідальності.

Способи вчинення шпигунства не є довільними. Вони визначаються якостями особистості виконавця злочину, особливостями предмета злочинного посягання, умовами зовнішнього середовища, в яких вчиняється злочин та іншими факторами.

Шпигунство вчиняється такими способами: 1) передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю; 2) збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Ініціатива збирання чи передачі відповідних відомостей може належати як виконавцю, так і адресату шпигунства.

¹ Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII <<https://www.president.gov.ua/documents/2432-vi-11735>> дата звернення 15.03.2021.

² М А Погорецький, О В Бишевець, Д Б Сергеева, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 27–28.

Отже, шпигунство може полягати як у збиранні зазначених відомостей з наступною їх передачею відповідним адресатам, так і лише у збиранні їх з метою такої передачі або тільки в їх передачі.

Передача відомостей – це їх усне повідомлення (безпосередньо, засобами радіозв'язку, телекомунікаційними засобами тощо) іноземній державі, іноземній організації, їх представникам, вручення певних документів, виробів чи інших матеріальних носіїв інформації (безпосередньо, через посередників, з використанням тайників, надання паролю до певного файлу чи ключа, коду доступу до сховища тощо) або їх пересилання (з використанням поштового, електронного зв'язку, за допомогою тварин тощо).

Відомості про особу злочинця є важливим аспектом формування тактики та методики розслідування конкретного злочину, що дозволяють висувати версії про спосіб вчинення злочину, сліди, ймовірно залишені злочинцем, предмет безпосереднього злочинного посягання й інші важливі для розслідування обставини кримінального провадження¹. У структурі криміналістичної характеристики злочинів окремих елементів – «особа злочинця» становить систему ознак, що містить дані демографічного характеру, деякі моральні якості та певні психологічні особливості особи, які пов'язані або мають прояв у злочинному діянні, характеризують його суспільну небезпечність, пояснюють причини

його вчинення. Зміст досліджуваних ознак особи злочинця, як окремого елемента криміналістичної характеристики злочину, визначається тією сукупністю якостей та властивостей особи, які є специфічними для злочинців певної категорії.

У шпигунстві доцільно виокремити три групи слідів злочину – матеріальні, ідеальні та електронні сліди, яку можуть бути виявлені і задокументовані комплексом оперативно-розшукових заходів². Сліди будь-якого злочину являють собою фактичні дані, які необхідно виявити за певними пошуковими ознаками в ході оперативно-розшукового документування й матеріалізувати у відповідних документах оперативно-розшукової справи³.

Типовими матеріальними слідами⁴ вчинення шпигунства є наступні: 1) матеріально фіксовані сліди людини (сліди рук, ніг, взуття, тощо); 2) предмети та речі, залишені злочинцем на місці події; 3) документи, 4) сліди на предметах; 5) сліди на злочинцеві; 6) мікросліди; 7) одорологічні сліди; 8) записи з камер відеоспостереження, на яких зафіксовані ознаки зовнішності особи.

Слідами злочину можуть бути також будь-які зміни в речовій обстановці місця злочину, що охоплюють порушення первинного стану, місця знаходження різних об'єктів, що утворюють речове середовище, в якому був вчинений злочин. У шпигунстві такі зміни спостерігаються, наприклад, у разі виявлення зникнення певних документів, їхніх ар-

¹ М А Погорецький, 1 Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у Ч. 2 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е О Дідоренка, 2008) 132.

² М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1 (3) *Державна безпека України* 62–67; М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання (2007) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 135–145.

³ М Погорецький, В Шеломенцев, Пошукові ознаки об'єктів оперативного пошуку: поняття та сутність (2010) 4 (16) *Вісник Акад. управління МВС* 114–121; М Погорецький, В Шеломенцев, Пошук фактичних даних про злочини. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 750–751; М Погорецький, В Шеломенцев, Фактичні дані (дані про факти). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 1041; М Погорецький, В Шеломенцев, Фіксація фактичних даних про злочини. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 1042–1043.

⁴ М А Погорецький, О В Бишевец, Д Б Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 28.

хівів, або зміни їх місця розташування в службовому приміщенні чи кабінеті, на електронному носії. За цих умов необхідно звергати особливу увагу на факти пошкодження замикаючих пристроїв (замків) на входних дверях, шухлядах, сейфах, в яких зберігалися (постійно чи тимчасово) документи, що містили державну таємницю. Інформація про відсутність слідів зламу чи застосування певних інструментів (відмичок) із метою проникнення у певне службове приміщення чи до сейфу має важливе криміналістичне значення, оскільки дає змогу слідчому звузити коло підозрюваних осіб, висунувши версію, що злочин вчинено особою або групою осіб, які мають законний доступ до приміщення, де зберігаються документи, що містять державну таємницю.

Внаслідок вчинення шпигунства, на місці події можуть бути виявлені традиційні криміналістичні сліди злочинця (рук, слідів рук у рукавичках, ніг, взуття, зубів тощо), сліди-мікрочастки (текстильних волокон, волосся, епітелію шкіри), що локалізуються на столі, поверхнях комп'ютера, на комунікаційних засобах зв'язку, копіювальній техніці, у місцях зберігання документів, що містять державну таємницю (на поверхнях сейфів, шухляд тощо), а також на самих документах. Ці сліди мають стати об'єктами експертних досліджень.

В ході ОРЗ «контрольованої поставки»¹ правоохоронними органами застосовуються спеціальні хімічні речовини (люмінофори), якими позначаються предмети або документи, що плануються до передачі. В результаті передачі матеріального об'єкта, позначеного спеціальною хімічною речовиною (СХР)

носія інформації, що містить державну таємницю, СХР можуть бути виявлені у змивах з рук, одягу осіб, причетних до шпигунства, на самих предметах злочинного посягання та на предметах, що контактували з ними (сумка, портфель, копіювальний прилад тощо).

Окрему групу слідів, що утворюються під час вчинення шпигунства становлять документи (письмові, фотодокументи, відеодокументи) та інші носії інформації (жорсткі, оптичні диски, флеш-накопичувачі, картки пам'яті тощо), які містять інформацію з обмеженим доступом. Документами-речовими доказами є копії документів, які містять державну таємницю. Поширеною є практика незаконного копіювання документів (внутрішні документи, вхідна або вихідна кореспонденція), які містять професійну державну таємницю за допомогою копіювально-розмножувальних приладів та на цифрові носії (на цифрові фотокамери, смартфони тощо).

Типовими ідеальними слідами шпигунства є: 1) сліди у пам'яті свідків, співучасників злочину про зовнішність злочинців, обставини підготовки, вчинення шпигунства. Найбільш повною та важливою інформацією про особу злочинця та подію злочину володіють свідки, які були залучені до вчинення шпигунства в якості пособників або виконавців, тобто з якими шпигун, на його переконання, встановив конфіденційне співробітництво. Такі сліди як правило, окрім як оперативно-технічними заходами, можуть бути виявлені та задокументовані за допомогою осіб, з якими установлюються відповідні конфіденційні відносини².

¹ М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, РВВ НА СБУ, 2004) 78; М А Погорецький, Контрольована поставка в діяльності поліції США та країн Західної Європи. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 388–389.

² М А Погорецький, Конфіденційні відносини: значення і проблеми правового регулювання (2002) 4 *Вісник Запорізького юрид. ін-ту МВС України* 227–234; М А Погорецький, Конфіденційні відносини (сутність, правове регулювання). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 396–398.

Електронні сліди шпигунства утворюються у кіберпросторі¹: 1) електронні доріжки слідів передачі державної таємниці через мережі зв'язку; 2) сліди модифікації інформації, її копіювання, зміни тощо; 3) лог-файли (електронні реєстратори, журнали роботи програм тощо).

Електронні сліди – це зафіксовані комп'ютерною системою на матеріальному носії результати відображення реального процесу чи дії комп'ютерної системи, пов'язані із злочином, у вигляді цифрового образу формальної моделі цього процесу. Ці сліди мають специфічні властивості, зокрема, вони існують на матеріальному носії, але недоступні для безпосереднього сприйняття, лише через програмно-технічні засоби.

Суб'єктом вчинення шпигунства² є фізична осудна особа, яка досягла 16 річного віку, виключно іноземець або особа без громадянства. Шпигунство, вчинене громадянином України, кваліфікується за ст. 111 КК України «Державна зрада».

Оперативно-розшукова характеристика шпигунства має велике значення для організації й тактики оперативно-розшукових заходів при оперативно-розшуковому документуванні шпигунства³.

Отже, зрозуміння оперативними працівниками поняття, сутності усіх структурних елементів оперативно-розшукової характеристики шпигунства дає їм можливість здійснити повне і всебічне оперативно-розшукове документування шпигунства та використати його результати в інтересах контррозвідувальної діяльності та в інтересах кримінального судочинства відповідно до напрямів та засад визначених законодавством та науково обґрунтованими провідними фахівцями у сфері ОРД та кримінального процесу⁴.

Висновки. Оперативно-розшукова характеристика шпигунства – це узагальнена інформаційна модель, що являє собою докладний систематизований опис типових оперативно-розшукових значущих ознак шпигунства, яка є необхідною для пошуку фіксації фактичних даних про шпигунство і має важливе значення для його виявлення й оперативно-розшукового документування.

Оперативно-розшукова характеристика шпигунства включає в себе такі основні структурні елементи: предмет безпосереднього злочинного посягання, спосіб вчинення шпигунства, типові сліди та відомості про особу злочинця.

¹ М А Погорецький, В П Шеломенцев, Поняття кіберпростору як середовища вчення злочину (2009) 2 (2) *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* 77–81.

² М А Погорецький, О В Бишевець, Д Б Сергеева, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 28–29.

³ М Погорецький, В Шеломенцев, Організація оперативно-розшукової діяльності (зміст). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 673–674; М А Погорецький, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм (2001) 3 *Вісник Академії правових наук України* 205–213; М Погорецький, В Шеломенцев, Тактика (оперативно-розшукова тактика). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 / Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 967–968; М А Погорецький, В П Шелеменцев, Поняття організації оперативно-розшукової діяльності (2010) 1 (8) *Кримський юрид. вісник – Сімферополь* 18–28; М Погорецький, В Шеломенцев, Оперативно-розшукове документування (документування в оперативно-розшуковій діяльності, оперативне документування). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у Т. 10 Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 611–613.

⁴ М Є Шумило, М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти (2001) 3 *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ* 199–209; М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, РВВ НА СБУ, 2004) 336; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576; М А Погорецький, 1 Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у Ч. 2 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е О Дідоренка, 2008) 216.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Pro derzhavnu taiemnytsiu [On state secrets] Zakon Ukrainy № 3855-XII vid 21.01.1994 <<https://www.president.gov.ua/documents/2432-vi-11735>> data zvernennia 15.03.2021 [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Zvodu vidomosti, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu [On approval of the set of information on the formation of a state secret] nakaz SBU № 383 vid 23.12.2020. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#>> data zvernennia 15.03.2021 [in Ukrainian].

ARTICLES

3. Antonov K V, Osoblyvosti operatyvno-rozshukovoi kharakterystyky ekonomichnykh zlochyniv [Peculiarities of operative and investigative characteristics of economic crimes] (2003) 3 *Visnyk Lvivskoho instytutu vnutrishnikh sprav* 3–14 [in Ukrainian].
4. Brylov M O, Operatyvno-rozshukova kharakterystyka zlochyniv, pov'iazanykh z rozkradanniam biudzhethnykh koshtiv pid chas budivnytstva, remontu ta ekspluatatsii avtomobilnykh dorih [Operative and investigative characteristics of crimes related to embezzlement of budget funds during the construction, repair and operation of highways] (2015) 4 (59) *Pravo i bezpeka* 71–77 [in Ukrainian].
5. Kolb S O, Operatyvno-rozshukova kharakterystyka nezakonnoho zavolodinnia transportnymi zasobamy v Ukraini [Operative and investigative characteristics of illegal possession of vehicles in Ukraine] (2015) 32 (3) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo* 71–77 [in Ukrainian].
6. Lysyuchenko V K, Kryminalistychna kharakterystyka y operatyvno-rozshukova kharakterystyka: problemy spivvidnoshennia [Forensic characteristics and operational-investigative characteristics: problems of ratio] (2007) 8 *Derzhavna bezpeka Ukrainy* 85–94 [in Ukrainian].
7. Pohoretskyi M A, Shchodo form piznannia teorii operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Regarding the forms of knowledge of the theory of operational and investigative activity] (2003) 59 *Problemy zakonnosti* 140–147 [in Ukrainian].
8. Pohoretskyi M A, Sutnist operatyvno-rozshukovoho piznannia [The essence of operative and investigative cognition] (2003) 1 *Visnyk Akad. pravovykh nauk Ukrainy* 176–184 [in Ukrainian].
9. Pohoretskyi M A, Imovirnist i virohidnist u kryminalno-protsesualnomu piznanni na dosudovomu slidstvi [Probability and probability in criminal-procedural cognition at pre-trial investigation] (2003) 2 *Derzhava ta rehiony. Seriya Pravo – Zaporizhzhia* 25–31 [in Ukrainian].
10. Pohoretskyi M A, Zasoby piznannia v operatyvno-rozshukovii diialnosti [Means of cognition in operational and investigative activity] (2004) 9 *Pytannia borotby zi zlochynnistiu* 137–149 [in Ukrainian].
11. Pohoretskyi M A, Struktura operatyvno-rozshukovoi diialnosti: filosofsko-pravovyi analiz [The structure of operative and investigative activities] (2004) 2 (2) *Derzhavna bezpeka Ukrainy* 43–49 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M A, Poniattia «diialnist» ta yoho znachennia dla teorii ORD [The concept of «activity» and its meaning for the theory of ORD] (2004) 3 (38) *Visnyk Akad. pravovykh nauk Ukrainy* 202–213 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, Imovirnist i virohidnist: filosofsko-pravovyi aspekt [Probability and probability: philosophical and legal aspect] (2004) 20 *Nauk. visnyk Nats. akad. Sluzhby bezpeky Ukrainy* 81–88 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Ob'iekt operatyvno-rozshukovoi diialnosti [The object of operative investigative activity] (2004) Metodolohichni problemy teorii ta praktyky operatyvno-rozshukovoi diialnosti v suchasnykh umovakh 3 (1) *Visnyk Luhanskoï akad. MVS im. 10-ty richchia nezalezhnosti Ukrainy* 93–102 [in Ukrainian].
15. Pohoretskyi M A, Operatyvno-rozshukova informatsiia: do vyznachennia poniattia [Operational investigative information: to the definition of the concept] (2007) 36 *Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu vnutr. sprav* 13–19 [in Ukrainian].
16. Pohoretskyi M A, Metody piznannia v teorii operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Methods of cognition in the theory of operative and investigative activity] (2007) 1 *Visnyk Luhanskoho derzh. un-tu vnutr. sprav* 70–79 [in Ukrainian].
17. Pohoretskyi M A, Zasoby piznannia zlochynu v operatyvno-rozshukovii diialnosti i v kryminalnomu protsesi [Means of knowing the crime in operational and investigative activities and in the criminal process] (2007) 1 *Visn. Akad. prokuratury Ukrainy* 77–82 [in Ukrainian].
18. Pohoretskyi M A, Shelomentsiev V P, Operatyvno-rozshukova kharakterystyka zlochyniv ta yii znachennia dla teorii i praktyky kontrozvidualnoi diialnosti [Operative and investigative characteristics of

crimes and its significance for the theory and practice of counterintelligence activities] (2010) 32 *Nauk. visnyk Nats. akad. Sluzhby bezpeky Ukrainy* 12–21 [in Ukrainian].

19. Pohoretskyi M, Shelomentsev V, Poshukovi oznaky ob'ektiv operatyvnoho poshuku: poniattia ta sutnist [Search features of operational search objects: concept and essence] (2010) 4 (16) *Visnyk Akad. upravlinnia MVS* 114–121 [in Ukrainian].

20. Tomkov O M, Osoba zlochyntsia yak element operatyvno-rozshukovoi kharakterystyky nezakonnoho obihu zbroi, shcho vchyniaetsia orhanizovanoi zlochyntsiu [The identity of the criminal as an element of operational and investigative characteristics of illegal weapons trafficking committed by organized crime] (2020) 44 *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* 153–156 [in Ukrainian].

21. Vasylynchuk V I, Koriak V V, Slyvenko V R, Teoretychni zasady operatyvno-rozshukovoi kharakterystyky zlochyntiv u biudzhethnii sferi [Theoretical principles of operational and investigative characteristics of crimes in the budgetary sphere] (2013) 2 *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 137–146 [in Ukrainian].

AUTHORED BOOKS

22. Pohoretskyi M A, *Operatyvno-rozshukova diialnist: pravovi osnovy (strukturno-lohichni skhemy)* [Operational investigative activity: legal foundations (structural and logical schemes)] / Hroshevyi Yu M (Kharkiv, RVF Arsis, 2003) 192 [in Ukrainian].

23. Pohoretskyi M A, *Ob'iekt i predmet piznannia teorii operatyvno-rozshukovoi diialnosti 58 Problemy zakonnosti* [The object and subject of knowledge of the theory of operational and search activity] (Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 2003) 146–156 [in Ukrainian].

24. Pohoretskyi M A, *Problemy vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu protsesi* [Problems of using the materials of operational and investigative activities in the criminal process] (Kyiv, RVV NA SBU, 2004) 336 [in Ukrainian].

25. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].

26. Pohoretskyi M A, *Operatyvno-rozshukova diialnist i kryminalnyi protses: problemy vzaiemozv'iazku: u Ch.2* [Operative investigative activity and the criminal process: problems of interrelationship] (Luhansk, Luhanskyi derzh. un-t vnutr. sprav im. E O Didorenka, 2008) 216 [in Ukrainian].

27. Pohoretskyi M A, *Operatyvno-rozshukove piznannia* [Operative and investigative cognition] *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u T.10 T.VI: Operatyvno-rozshukova diialnist politsii (militsii) / Kovalenko V V, Moiseiev Ye V, Tatsii V Ya, Shemshuchenko Yu S* (Kyiv, Atika, 2010) 620–623 [in Ukrainian].

28. Pohoretskyi M A, Toporetska Z M, *Rozsliduvannia zainiattia hralnym biznesom: protsesualni y kryminalistychni zasady* [Investigating employment in the gambling business: procedural and forensic principles] (Kyiv, Alerta, 2015) 226 [in Ukrainian].

29. Pohoretskyi M A, Byshevets O V, Serhieieva D B, *Rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyntiv* [Investigation of certain types of crimes] (Kyiv, Alerta, 2015) 536 [in Ukrainian].

30. Pohoretskyi M A, Cherniavskyi S S, Serhieieva D B, Toporetska Z M, *Rozsliduvannia zainiattia hralnym biznesom* [Investigating employment in the gambling business] (Kyiv, Alerta, 2015) 176 [in Ukrainian].

31. Zhuravel V A, *Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii* [Forensic methods: private scientific concepts] (Kharkiv, Apostil, 2012) 302 [in Ukrainian].

Popihach D. K.

Applicant of the of the National

Academy of Security Service

ORCID ID: 0009-0007-6588-7764

DOI: <https://orcid.org/0009-0007-6588-7764>.2021.1-2/201-215

OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE CHARACTERISTICS OF ESPIONAGE

Annotation. *The article is devoted to the study of problematic issues of operational and investigative characteristics of espionage.*

The purpose of the article is to analyze the doctrinal approaches to the definition of the concept, content and structural elements of the operational and investigative characteristic of espionage and to formulate the author's own definition of the concept of operational and investigative characteristic of espionage, and to reveal its content and structural elements of this characteristic.

The article substantiates that the operational and investigative characteristics of espionage are an important component of its operational and investigative documentation.

The importance of the operational and investigative characteristic of espionage is to create a certain information model, with the help of which operatives have the opportunity to obtain knowledge of the actual data subject to operational and investigative documentation in the course of relevant operational and investigative measures.

Investigating the genesis of the term «operational and investigative characterization of crimes», the article concludes that this term is derived from the term «forensic characterization of crime».

It is emphasized that the peculiarity of the operational and investigative characterization of crimes is due to the specifics of the purpose and tasks of the OSA, the solution of which is ensured by the use of appropriate forces, forms, methods and means.

It is proved that the operational and investigative characteristic of espionage can be considered as: 1) the process of cognition of essential features (properties, characteristics, distinctive features) of crimes and recording of its results; 2) the result of cognition – a systematized set (system) of information about essential features (properties, characteristics, distinctive features) of crimes and the relationship between the elements of such a system; 3) a set of methods (techniques) for identifying and determining the still unknown information about essential features (properties, characteristics, distinctive features) of crimes based on the available information about them.

The author formulates the concept of operational and investigative characteristics of espionage as a generalized information model which is a detailed systematized description of typical operational and investigative significant features of espionage, which is necessary for searching for the recording of factual data on espionage and is important for its detection and operational and investigative documentation.

It is proved that the operational and investigative characterization of espionage includes the following main structural elements: the subject of direct criminal encroachment, the method of espionage, typical traces and information about the identity of the offender.

Key words: *operational and investigative characterization, espionage, operational search, fixation, cognition, factual data, operational and investigative documentation.*